

קונצ'רטו מס. 2 לפסנתר ותזמורת בפה-מינור אופוס 21
מאת פרדריק שופן (1.3.1810-17.19.1849)

על המלחין

שופן, פרדריק פרנסוא (Chopin, Fryderyk Franciszek) נולד בז'לאזובה וולה (Zelazowa Wola), כפר קטן בפולין בקרבת ורשה. אביו ניקולס שופן מהגר מצרפת, אשר שימש כמנהל חשבונות בבי"ח לטבק-הרחה, כקצין צבא, ולבסוף כמורה לצרפתית, נאבק בדלות ומצוקה בפולין מוכת אסונות ותוהו פוליטי. אימו, יוסטינה, שהייתה אשת בית תרבותית, ניהלה חיים מסורתיים.

כאשר נולד התינוק "פריצק" תמהו ההורים על רגישותו המוזרה לפסנתר. אך שמע את צלילי הפסנתר היה פורץ בצרחות רמות, וקשה היה להרגיעו. ואולם, על תקופת ילדותו מתהלכים סיפורים מסוג אחר במסורת המשפחה. הנה לדוגמא סיפור על פרדריק בן השש:

"באחד מלילות החורף הסוערים התפרצה המשרתת לחדר המיטות של ההורים בזעקה: 'אלוהים אדירים, רוח רפאים בסלון!' קמה המולה. ההורים קפצו ממיטותיהם אל הסלון. הרוח הרעה שמצאו לא היה פורץ מן החוץ. ליד הפסנתר ישב פרדריק ונגן מנגינות ששמע מאימו. הוא ניגן בדייקנות כה רבה עד כי הוחלט למצוא לו מורה מקצועי למוזיקה" (וייז'נסקי).

המורה שמצאו היה וויצ'ך ז'יבני בן הששים, שלא היה המעולה שבמורים לפסנתר בוורשה, וחולשה הייתה לו לגימת וודקה, אלא שמורה זה התמסר באהבה לתלמידו, אשר בילה שעות ארוכות ליד הפסנתר בתרגול ואלתור. בגיל שמונה הופיע התלמיד המחונן בפני קהל, בבתי משפחות נכבדות, ואף פרסם לראשונה בדפוס פולונו לפסנתר. ההתפעלות מכושרו הטכני רבתה, והפסנתרן הוכר רשמית כילד פלא, "יורשו של מוצרט". בית משפחת שופן נכנס לתקופת שגשוג, ומבקרים באו לבלות זמנם בויוכחים פוליטיים ובהאזנה לרסיטלים של ילד הפלא, שעניו נעוצות היו תמיד בתקרה בעת הנגינה, והאגדה אודותיו נפוצה בכל הסביבה.

בגיל 16 החל שופן את לימודיו בקונסרבטוריון של ורשה, שם למד בין השנים 9-1826. בדו"ח השנתי נרשם: "פרדריק מצטיין ביכולת מיוחדת". הקונצרטים של התלמיד המוכשר, בהם ניגן קטעי רונדו, פולונזים ומזורקות, עוררו עניין רב, והגיע העת לצאת לסיור הופעות בוורשה, ולאחר מכן בערי אירופה: ברלין, ווינה. בכל מקום התקבל האומן בלבביות והביקורת שיבחה את כישוריו.

בגיל 18 סיים שופן את חוק לימודיו בקונסרבטוריון. הפעם נרשם בדו"ח: "פרדריק שופן, כשרון מיוחד. גאון מוזיקלי וכו'" (וייז'נסקי). מעתה, כבוגר הקונסרבטוריון של ורשה, מוכן האומן להתייצב מול העולם הרחב. קונצרט פומבי שנערך בווינה זכה לתהילה, וכך כתב המבקר:

"הפסנתרן מורשה, מר שופן, הוא אומן ממדרגה ראשונה. נגינתו נפלאה, ואת יכולתו הטכנית אין לבטא במילים. גווניו גאוניים. אנו מגלים כאן ווירטואוז מחונן. כוכב שביט חדש וזוהר בשמי המוזיקה" (וייז'נסקי).

עיתוני ורשה הצניעו את הקונצרט בוינה, והודעות קצרות או שתיקות העידו על צרות אופק וקנאה.

עקב תסיסה מדינית בפולין, חזר שופן לוורשה והתייצב לרשות לוחמי החופש הפולניים כנגד הרוסים. אולם, בגלל חולשת גופו ומראהו הכחוש הוא נפסל לשירות הצבאי. ייאושו מהדיכוי הפוליטי בפולין יחד עם שאיפותיו המוזיקליות הביאו להחלטתו לעקור מארצו. אז נפרד מהוריו ועזב את פולין מבלי לשוב אליה עוד. בעת סיורים בגרמניה ואוסטריה נודע לשופן על נפילת ורשה בידי הרוסים ועל טבח נורא בעיר. האטיוד בדו-מינור והפרלודים בלה-מינור ורה-מינור משקפים את מצב רוחו המזועזע. פולין המתקוממת נגד העריצות הרוסית, מובסת ומנסה שוב, הייתה לשופן מקור השראה.

בשנת 1831 התיישב שופן בפריז כגולה מרצון. כאן מצאו להם מקלט לוחמי המרד הפולניים, ושופן חיפש תמיד את חברתם. טרדות החיים בפריז היו קשות, אך לשמחתו, קונצרט שערך בבית הברון רוטשילד בפני האריסטוקרטיה של פריז הביא לו הצלחה. כמה מבין המאזינים החלו לתמוך בו וסיפקו לו תלמידי נגינה בבתי עשירים. כך הובטחה פרנסתו בכבוד, ומאז הוא החל להלחין בלי הפסק. הביקורת שבחה את יצירותיו ואת נגינתו. מנדלסון שיבח אותו כפסנתרן; שומן הגדירו כגאון; ומלחינים וסופרים כמו ליסט, ברליוז, בלזאק והיינה היו לידידיו. עזרה מעשית קיבל מפלייאל (Pleyel) האוסטרי, (מלחין, מו"ל ובונה פסנתרים) שסייע לו לבסס את מעמדו כמורה פרטי וכפסנתרן מבצע של סאלונים.

במשך שמונה-עשרה שנות חייו בפריז, הופיע שופן כמבצע עיקרי רק בארבעה קונצרטים, ועוד חמש-עשרה פעמים הופיע בפומבי. הסך-הכול הצנוע הזה מגלה את אופיו של האומן. הוא לא היה וירטואוז של אולמות הקונצרטים, ולא נמשך להמונים ולתשואותיהם. הוא אהב לנגן באוזני אנשים מחברה מובחרת, מחוגי האומנות והמדע, בבתי פרטיים, ובאווירה של בטלה נעימה, בילוי וויכוח. הצורך להתערות באווירה של עושר ומותרות, ולבלות בחברתם של העשירים ורמי המעלה היה לו לצורך בסיסי. בסאלונים של החברה הגבוהה חש עצמו כבתוך ביתו, וחברתן של נשים יפות הייתה מעוררת בו עליזות. הוא ביקש לבוא במגע עם המפורסמים ורבי-ההשפעה – גם היהודים, אף כי היה אנטישמי ביסודו. היכרותו של שופן עם הסופרת הצרפתית ג'ורג' סאנד (George Sand) בשנת 1838, שינתה את חייו. בטבעו הנשי והרך נמשך שופן לסופרת הנמרצת שהייתה ידועה בחוגי הסופרים והאומנים של פריז. ואילו הסופרת, בעלת האופי החזק, נמשכה אל האיש העצוב והמסתייג, שלא אמר מילה על אהבה. קשר של ידידות ואהבה, שנמשך כתשע שנים, נרקם בין השניים, עם אלמנט אימהי חזק מצדה של סאנד. בשנים

האלה (1938-1947), הייתה פוריותו של שופן בשיאה, ושמו יצא לתהילה בעולם כולו. את יצירותיו פרסם בו-זמנית בפריז, לונדון ולייפציג.

ביוזמת סאנד יצאו השניים לאי מיורקה לשם הבראה. בני הזוג חיפשו שלווה, אך למורת רוחם מצאו את הגרוע מכל. טלטולי הדרך, תנאי הדיור הגרועים ומזג האוויר הטחוב באי הזיקו לשופן החלוש. השניים, שיצאו כדי לשפר את בריאותם, חזרו לפריז בצל המוות, ואהבתם עברה תמורות מברשות סיבוכים.

עם שובו לפריז, המשיך שופן בעבודתו למרות תשישותו. פרסומו היה רב והצלחתו גדולה. הוא קיבל שכר עבור יצירותיו ומחסור לא ידע. אך ככל שגדל פרסומו כן המעיט בהופעותיו כפסנתרן. כאמור, שופן העדיף את הקונצרטים בחוגים מצומצמים, אם בחברת אנשי אריסטוקרטיה, או בחברת ידידים.

בשנת 1846 נפרד שופן מז'ורז' סאנד ומאז חדל לכתוב. הפרידה המרה לוותה בהידרדרות מהירה במצבו הבריאותי. מחלת השחפת שתקפה אותו הלכה וגברה, והתקפות השיעול הקטלני גרמו מכאובים וסבל רב.

על ערש מותו נפרד שופן בשלווה מחבריו וביקשם להשמיד את ניירותיו האישיים. עוד ביקש שיקברו את לבו בוורשה, ושישמיעו את שירת הרקוויאם של מוצרט בהלווייתו. שופן נפטר אור ליום ה-17 באוקטובר 1849, בגיל 39. כסיבה למותו, צוינה שחפת הריאות והגרונן. כ-3000 איש ליוו את ארונו, ולתוך קברו הושם קומץ עפר מאדמת פולין, שנשא אתו מיום צאתו ממולדתו.

על יצירותיו של שופן וסגנונו המוזיקלי

שופן הלחין 206 יצירות רובן ככולן לפסנתר. ביניהן: 25 פרלודים, 27 אטיוודים, 19 נוקטורנים, 52 מזורקות, 17 וואלסים, 10 פולונזים, 3 סונטות. שופן נחשב לאמן הפסנתר. "אין עוד מלחין דגול שהקדיש עצמו באופן בלעדי לפסנתר כשופן" (Grove). במכתב לדלפינה פוטוצקה, שהייתה ידידה ומאהבת, הסביר שופן את נטייתו לכלי זה, וכך כתב:

"...מוצרט חובק את כל שטח היצירה המוזיקלית. אבל לי רק מקלדת הפסנתר בראשי המסכן. אני יודע את גבולותיי ויודע שהייתי שם את עצמי ללעג אילו ניסיתי לטפס גבוה מכפי יכולתי. כולם מענים אותי עד מוות שאכתוב סימפוניה, אופרות אבל אני מחייך וחושב שצריך להתחיל בקטנות. אני פסנתרן בלבד... אני חושב שמוטב לעשות מעט אבל לעשותו טוב ככל האפשר, מאשר לגעת בכל ולעשותו באופן קלוקל. לעולם לא אשנה דעתי בעניין זה" (וייז'נסקי).

שופן נערץ יותר מכל בשל מקוריותו במיצוי הפסנתר. בניגוד לראוותנות הפסנתרנית ששלטה בפריז, סגנון גנינתו התפרסם בשל עידונו ואיפוקו האלגנטי. הטכניקה של דוושת הפסנתר התפתחה על-ידו

במידה שלא הייתה ידועה לפניו. הדוושה הופעלה כמחברת צלילים מושהים ומשתרעים בליווי של יד שמאל.

שופן היה מאלתר רב השראה ונהג להלחין תוך כדי נגינה. אך רישום התווים היה כרוך ביגיעה רבה. ייסורי ההלחנה עולים ממכתבו לדלפינה פוטוצקה:

"אני מתייגע כשד על כל אחד מחיבורי... אחרי שאני כותב את היצירה אני מוצא שהיא מלאה חורים. משהו אינו כשורה. ככה שתוקף אותי ייאוש, ואני מתחיל לייסר את עצמי. לפעמים יש לי נושאים אחדים, ואני לא יודע במה לבחור" (וייז'נסקי).

על ספונטאניות ההלחנה של שופן, מחד גיסא, וקשיי הכתיבה, מאידך גיסא, מעידה ג'ורג' סאנד:

"הרעיון המוזיקלי היה מופיע אצלו לפתע, בשלמות, לפעמים בשעת טיול. מיד היה ממחר לשבת ולנגן את אשר הגה. אולם בזמן הכתיבה היה מתייגע, כותב ומוחק, מלטש ומתקן. היה מתמלא צער רב עד כדי ייאוש כשלא הצליח למצוא את דרכו. היה משוטט בחדר, בוכה, שובר עטים, משנה את הכתוב, מוחק, ולמחרת היה חוזר ומתחיל מהתחלה בהתמדה נואשת. פעם עבד על עמוד אחד במשך ששה שבועות, ולבסוף חזר לנוסח הראשון" (שם).

בין השנים 1828-32, כאשר שופן הופיע כפסנתרן קונצרטים, הוא חיבר למען עצמו יצירות וירטואוזיות לפסנתר עם פסז'ים מבריקים. הקהלה היה קהל מעריצים מצומצם. בין היצירות האלה נמנים הפולונזים המאוחרים, הסקרצי, הבלדות, הסונטות, הברקרולה, הפנטזיה-פולונז, הרונדי, וכן יצירות לפסנתר ותזמורת. התחום הפדגוגי בקריירה של שופן מיוצג ביצירות ברמת קושי בינונית, כגון אטיודים, פרלודים, נוקטורנים, וואלסים, אימפרומפטי, ומזורקות. ואולם, יצירות אלה דורשות אף הן יכולת ביצוע ברמה גבוהה ביותר, מיומנות טכנית מפותחת וכן הבנה מוזיקלית מעמיקה. הפסנתרן הידוע ארתור רובינשטיין, שהרבה לנגן מיצירות שופן, מספר:

"אני מסוגל לנגן יצירה וירטואוזית ביותר מאת ליסט במשך ארבעים דקות תמימות, ולקום ממקומי ללא עייפות כלל; בעוד שהאטיוד הקצר ביותר של שופן מביא אותי לבזבוז עצום של כוחות" (בתוך וייז'נסקי).

כ"אומן הפיוט" ידוע שופן בקו המנגינה הזמרתי המבוסס לפעמים על שיר פולני או מלודיה איטלקית מאת בליני או רוסיני. ברוב היצירות המרקם פשוט ומבוסס על מנגינה וליוי. אך במסגרת טקסטורה קבועה זו

מפיק שופן אינספור גיוונים, בהשתמשו באקורדים שבורים במנעד רחב ובמלודיות אכספרסיביות, שחלקן מופיעות בקולות פנימיים.

בתחום ההרמוניה היה שופן חדשן והשפיע על מלחינים מאוחרים יותר. ההרמוניה שלו נועזת לתקופתו ומגלה ניצנים של סגנון אימפרסיוניסטי. התנגשויות מלודיות, אקורדים מעורפלים, קדנצות מושהות, מודולציות מתרחקות (לפעמים ברצף מהיר) ספט-אקורדים בלתי פתורים, וכרומטיקה או מודליות מאפיינים את יצירותיו. השפה ההרמונית של שופן דומה לזו של מלחינים כמו ליסט, ווגנר, פורה, דביסי, גריג, אלבניז, צ'ייקובסקי, רחמנינוב ורבים אחרים.

ביצירות שופן יש מקום רב להבעות של האצה, האטה או השחית צלילים לזמן ארוך יותר ממה שמצוין בתווים. חוקרים טוענים כי "שימוש זה ברובטו נותן איכות של אלתור פואטי ליצירותיו של שופן" (e.g., Kamien P. 328).

שופן אינו נקשר לרעיונות ספרותיים, ציוריים או אוטוביוגרפיים; ובניגוד לשומן, אינו מצמיד כותרות או פרוגרמות תוכניתיות ליצירותיו, אלא במקרים בודדים, כמו למשל בתכנים העומדים בבסיס הבלדות ובאותה "תחושה פולנית" בריקודים הפולניים.

חוש הצורה בולט בכל היצירות. קטעי הפיתוח הם מעין "אלתור מתוחכם לפי עקרונות קלאסיים עם התרחקות ושיבה הרמונית" (Grove). הרבה יצירות הן בעלות מבנה טרנרי, אך בקטעי החזרה יש גיוון רב, ותכופות נוספת קודה מבריקה לסיום. רוב יצירותיו של שופן הן בעלות ממדים מצומצמים יחסית, למעט שני הקונצ'רטות לפסנתר ולתזמורת.

על הקונצ'רטות לפסנתר ולתזמורת

בתקופת הנעורים, עד הגיעו לגיל 20, חיבר שופן את שני הקונצ'רטות לפסנתר ולתזמורת: הראשון במי-מינור אופוס 11, והשני בפה-מינור אופוס 21. לדברי רובינשטיין, כל אישיותו של שופן עוצבה בגיל הנעורים, והוא דוגמא להתעצמות כישרון בגיל הרך" (בתוך ויז'ינסקי).

הקונצ'רטו השני בפה-מינור, הושלם בין אביב 1829 וחורף 1830. קונצ'רטו זה, שהוא, כאמור, השני מבין שני הקונצ'רטות שחיבר שופן, הוקדש לרוזנת דלפינה פוטוקה (Delphine Potocka). ביצוע הבכורה הפומבי נערך בתיאטרון הלאומי של וורשה בניצוחו של המלחין והכנר קרול קורפינסקי (Karol Kurpinski).

מאזין ששמע את ביצוע הבכורה של הקונצ'רטו הגיב בהתלהבות:

"זה עתה חזרתי מהקונצרט שניתן ע"י שופן. את נגינתו של האומן הזה שמעתי עוד בהיותו בן שבע, כאשר עדיין היה רק תקווה לעתיד. כמה יפה הוא מנגן היום! איזה שטף ושוויון! לא ייתכן קיומו של קונצרט יותר מושלם המבוצע בשתי ידיים. כל המוזיקה של שופן מלאה רגשות, אכספרסיביות ושירה, המביאה את המאזין למצב של התלהבות, ומשיבה לזיכרונו את כל הרגעים היפים שידע" (Orga).

פרק ראשון – מאסטוזו Maestoso

על הפרק

הפרק מצטיין בחילופים מהירים ותכופים של מצבי רוח: מן המופנם, הלירי, הרגשי, אל המתפרץ, הנועז, המתנחשל – איפיון רומנטי מובהק! המבנה הכללי על-פי צורת הסונטה: תצוגה כפולה – אחת לתזמורת ושניה עם הסולן; פיתוח; מחזור. לסולן מקום נרחב ביותר להפגין את יכולתו הוירטואוזית: עיטורים-קישוטים מהירים ועדינים על צלילים מלודיים שכוונתם להעמיק ולגוון את ההבעה הריגשית, ושפע של פיגורות שונות ומגוונות, חלקן ארפג'יות, הבונות פסגים מהירים על פני מנעד רחב ביותר. הפסגים מתפקדים כאמצעי לתנופה ודחיפה בתחום הטונליות, כגון במודולציות ובמעברים.

הנושאים

נושא ראשון מתחיל כמלודיה לירית בפיאנו, אך מיד בפסוקית השניה שלו הוא לובש אופי תקיף ונמרץ ביותר על-ידי כמה אקורדים בעוצמה מקסימלית. הפוטנציאל להתפרצות הזאת טמון כבר בקדמה שמקצבה מנוקד ובקפיצה המלודית של הסקסטה, שהיא המוטיב הראשון והמאפיין של הנושא.

Maestoso (♩ = 138)

בהמשך הפרק מופיע לעתים המוטיב הזה בפורטיסימו במלוא התזמורת. בפיתוח הוא מתפקד כאמצעי לדחיפה ולסקוונצות מודולטוריות.

הנושא השני הוא מלודיה שאופייה לירי מתחילתה ועד סיומה. התבניות הריתמיות של הנושא דומות זו לזו, חלוקת הפסקויות ברורה, והמלודיה זורמת בשלווה.

סימני דרך

תצוגה ראשונה תזמורתית

כלי הקשת מציגים בעדינות את המלודיה הראשית.

Maestoso (♩ = 138)

בהמשך המוטיב המנוקד, האופייני לנושא, מופיע בצלילים נמוכים, בעוצמה מרובה ומרקם מעובה, וכתשובה לו מתפרצת בעוצמה מפתיעה כל התזמורת בשני אקורדים נמרצים. לפסקוית המסיימת מצטרפת כל התזמורת.

תבנית מלודית קצרה המאופיינת בקפיצה סינקופית בעלייה מפתחת תהליך נרגש של קרשנדו באמצעות סקוונצות עולות, ההולכות ומתקצרות תוך שהן מדגישות את מוטיב הסינקופה.

התזמורת כולה גועשת בתבניות קצרות ודחוסות, עולות ויורדות לסירוגין. סדרת מהלכים סולמיים קצרים עולים מובילים אל שני אקורדים בוטים העוצרים באחת את כל ההתרגשות. לאחר הפסקה כללית מובילים כלי הקשת בצלילים רכים פסוקית מעבר סקוונציאלית הנחתמת, לאחר התראה של הקרן, בפורטה כללי במוטיב הפתיחה המנוקד. מיד, בכלי הנשיפה מעץ, מופיע הנושא השני, רגיש ומלא הבעה.

המרקם שקוף, ומבליט את הקווים המלודיים המופיעים בכלי העץ השונים. כלי הקשת חוזרים על הנושא השני. הפסוקית השנייה שלו נפתחת בהתרגשות קצרה בעוצמה מלאה, וממנה הולך ומשתלשל בירידה מעבר שלו אופי לירי. כלי הנשיפה עונים במקצב מנוקד, החוזר כמה פעמים, ומעביר בקרשנדו של כל התזמורת אל הקודטה.

התנופה של הקודטה נצברת מתבנית ריתמית חוזרת המטפסת כלפי מעלה, אחריה אקורדים נמרצים, ובהדרגה, עם פסוקיות שמשמיעים החלילים והקלרינטים, חלה שקיעה אל קול דממה דקה.

Fl.
Cl. in B

p

תצוגה שניה - הסולן והתזמורת
 הסולן לבדו פוצח בפסג' סוחף היורד מלמעלה על פני רוב המקלדת, ולאחר מעבר קצרצר הוא משמיע את הנושא הראשון בגרסה מעוטרת במקצב חופשי.

Pno

p *legato*

f *ff*

con forza

6 5 6

בהמשך מציג הפסנתר, בליווי מינימלי של כלי הקשת, מלודיה חדשה, מלאת הבעה, המעוטרת בסלסולים "שופניים" מובהקים.

sempre legato e piano il Basso

המלודיה חוזרת, והביטוי הריגשי שבה מועצם עם עיטורים עשירים וארוכים, המגמישים עוד יותר את תפיסת הזמן.

פסג' של תבניות סקוונציאליות מעוגלות בירידה, מובילות אל פסג' נמרץ המטפס עד לצלילים העליונים של המקלדת. בתוך הרצף המעודן של הצלילים מסתתרת, לזמן קצר, מלודיה. התזמורת מלווה בצלילים ממושכים את הפסג'ים הממשיכים כשהם עולים ויורדים, ומתפתלים בפיתולים מגוונים בפיגורציות ובמידת האינטנסיביות שלהם המתבטאת בשינויי עוצמה, מהירות תזמור ומרקם. צלילי מוטיב פעמוני של טרצה בירידה החוזר ומופיע מספר פעמים ברגיסטר העליון של הפסנתר, משולב בפסג' עדין, חוזרים ומכינים לקראת כניסת הנושא השני.

הפסנתר מציג לבדו, בנימה אינטימית את כל הנושא השני, המצטיין בגרסה זו בליריות, בעדינות וברגישות רבה. כשהפסנתר חוזר על הנושא בשנית, מצטרפת אליו התזמורת בתמיכה שקטה מאוד המאפשרת לסולן מרחב לעיבוי מרקמי פוליפוני ולעיטורים וירטואוזיים למלודיה. הוירטואוזיות הולכת ומתפתחת הפסנתר מתרוצץ על גבי המקלדת כולה, ובמקביל מתרחשים מפנים הרמוניים וטונליים.

צניחה סולמית מהירה ושקופה מצליל גבוה מאוד שלה אופי קדנציאלי - מובילה אל קדנצה הרמונית בסולם הדומיננטה המינורית דו.

הפסנתר מביא רעיון מוזיקלי חדש הנשמע כעין שיח בינו לבין עצמו: גל סוחף בעלייה, נענה בתבנית הנסוגה מעט

השיח הקצר חוזר בשינויים קלים ארבע פעמים.

כשהוא עדיין נתמך בצלילי כלי קשת חרישיים וממושכים, מפליג הפסנתר אל תוך חטיבה ממושכת השזורה קטעי פסגים מבריקים, רסיסי מלודיות שירתיות, סקוונצות ורצפי צלילים מעודנים.

בתוך כל אלה בולטת מאד המלודיה הבאה:

לאחר פסגים נוספים הנשמעים בעוצמה מלאה מנסה לבסוף הפסנתר "להעפיל", מנסה שוב, ובשלישית מצליח, ואז כל התזמורת מצטרפת ל"נקודת עוגב" פועמת עם טרילר ממושך בפסנתר, לחתימת התצוגה.

Pno

cresc.

ff tr

חטיבת הפיתוח

שני היגדים קצרים ותקיפים, בצלילים נרגשים ורבי עוצמה של התזמורת לבדה, פותחים את חטיבת הפיתוח. סקוונצות סינקופיות יורדות, המסתיימת בשני אקורדים, מקדימים רסיס מלווי יורד בקלרינט שלו עונים כלי הקשת במוטיב המנוקד הראשי.

Cl. in B

Vln.

p

p

מכאן נשמעת התזמורת בהיגדים עזים הכוללים מקצבים מנוקדים, ולאחר שיא של אקורדים פועמים במקצב מנוקד באה ירידה הדרגתית בצלילים ובעוצמה, ומובילה לסיום איטי המרגיע את האווירה.

הבסון פותח בדו-שיח לירי, מלטף ומעודן עם הפסנתר המנגן ווריאנטים של הנושא הראשי.

האבובים והחלילים מצטרפים אל השיח, ובהדרגה תופסים הפסגים הרכים והגליים של הפסנתר את קדמת הבמה.

האווירה הלירית משתנה, הפסגים הופכים יותר יותר סוערים, בעוד פרגמנטים מתוך הנושא הראשון בכלי הקשת וכלי הנשיפה מופיעים ונעלמים מן החלל האקוסטי.

לאחר צליל סטקטו מפתיע בפסנתר, פורצים פסגים במבנה עולה ויורד בפסנתר, בעוד החליל והקלרינט משמיעים רסיס-וריאנט של המוטיב הראשי בצליליהם הגבוהים, וכלי הקשת עונים במוטיב בצלילים נמוכים.

הפסג'ים הסקוונציאליים הרבים, עולים ויורדים שוב ושוב בפסנתר, דוחפים ומקדמים את הגלים הגואים של המודולציות ההרמוניות האופייניות לחטיבת פיתוח, יוצרים מתח וציפייה. כלי הקשת שותפים לשינויים ההרמוניים התכופים האלה באמצעות צלילים ממושכים, וכלי הנשיפה מוסיפים שברירים של המוטיב המנוקד מן הנושא הראשי.

הדחיסה והמתח גוברים, ואז, סוף-סוף, נקודת עוגב מודגשת בכלי הקשת עם טרילר ממושך בטימפני, ואתו סולם כרומטי יורד בפסנתר, במצלול חריף, מובילים אל פתרון בדו מינור.

The image displays two systems of musical notation. The first system is for Timpani (Timp.) and Piano (Pno.). The Timp. part features a trill (tr) over a single note. The Pno. part consists of two staves with a complex, rhythmic accompaniment. The second system is also for Pno., with a trill (tr) over a single note in the upper staff and a more melodic line in the lower staff.

לאחר הפתרון הפסנתר אומנם נח, אבל המתח נמשך בתזמורת: כל הכלים במרקם סמיך, במקצבים מנוקדים, בהדגשות רבות, ברגיסטרציה רחבה, מובילים בקדנצה מורחבת אל הדגשת הצליל זו כדומיננטה לטוניקה.

חטיבת המחזור

כלי הקשת ברגיסטר נמוך ובשקט מכינים את כניסת הנושא הראשי על-ידי וריאנט שלו המוביל היישר אל הנושא בפסנתר. עוד לפני שמסתיימת הפסוקית הראשונה של הנושא בפסנתר, מאיר צלילה הממושך של הקרן את התמונה באור הרמוני חדש. לאחר האטה קלה "גולש" הפסנתר כאילו מבלי משים אל הנושא השני, המקושט בהתחלה בעיטורים וירטואוזיים, ונמשך הלאה בצורתו המקורית, הפשוטה כפי שנשמע קודם לכן בתצוגת הפסנתר. שוב תומכים כלי הקשת את החזרה המעוטרת על המלודיה, עד לצליל שלפני האחרון בקדנצה.

במקום הצלילים המצופים לסיום הקדנצה – נשמעים גלי פסגים ברגיסטר העליון, המשך מעוטר של המלודיה, פסגים יורדים בליווי כרומטי, והסיום שנדחה מוצג בבירור בשלושה אקורדים שקטים אך מוחלטים.

השיח של הגל העולה הנענה בתבנית הנסוגה חוזר גם כאן ארבע פעמים ברציפות. החומרים המוכרים מן התצוגה ממשיכים ונשמעים, ואל תוכם נשזרת שוב מלודיה:

הפגנת וירטואוזיות נוספת של תפקיד הסולו בקווים מקבילים ובעצמה מסתערת על פני רחבי המקלדת, הדגשות בודדות ונמרצות של כלי הקשת, בלווית צלילי תמיכה הרמוניים - מביאים את התזמורת והפסנתר אל נקודת עוגב על הדומיננטה עם טרילר כפול בפסנתר. התזמורת ממשיכה לבדה עוד רגע ברעש-געש, ונקטעת בשני אקורדים חותכים. בפיאנו, בכלי הקשת בלבד, חוזר הנושא הראשי: תהייה: האם הפרק מתחיל מחדש? איפה הקדנצה הוירטואוזית לסולן? הפרק מסתיים באופן מפתיע באקורדים עזים, ביניהם משתלב המוטיב הראשי.

פרק 2: לארגטו (Larghetto)

עטוף כולו באווירה של ליריציזם, שייך הפרק האיטי לעולם של קנטבילה פסנתרני. הלארגטו הוא מעין שיר מדיטציה ספוג הרהורים וערגה הנתן רושם של השתפכות רומנטית מלנכולית. ואכן, במכתב לחברו טיטוס ווצ'יקובסקי (Titus Woyciechowski) מציין שופן כי הפרק האיטי של הקונצ'רטו בפה-מינור הוא פרי רגשותיו הסודיים כלפי זמרת סופראן צעירה, קונסטנציה גלדקובסקה אותה פגש לראשונה בקונסברטוריון של וורשה בהיותו בן 16. וכך כותב המלחין באוקטובר 1829:

"לרוע מזלי אולי, יש לי האידיאל שלי שאותו שרתתי בנאמנות, אף כי בצורה סודית, במשך חצי שנה. עליה אני חולם. אלה המחשבות אליהם שייך הפרק האיטי של הקונצ'רטו שלי... הרבה פעמים אני סח לפסנתר את הדברים שאני רוצה לחשוף בפניך" (Orga).

בפרק שלושה רעיונות מוסיקליים החוזרים לאורכו. למעט הרעיון הראשון, המופיע רק במבוא התזמורתי ובסיום הפרק, הופעתם הראשונה היא בגרסה הפשוטה ביותר, ותוך כדי הפרק הם חוזרים ומופיעים בגרסאות אורגמנטליות ההולכות ומתעשרות.

רעיון א'

Larghetto (♩ = 56)

רעיון ב'

רעיון ג

Pno

Ped. * Ped. *

במעקב הבא ייערך נסיון לעמוד על יחסי הגומלין שבין הפסנתרן והתזמורת בפרק הלארגטו.

סימני דרך

הפרק פותח במבוא תזמורתי הנשמע כדיאלוג חרישי וקצר של שאלות ותשובות. כלי המיתר "שואלים" באוניסונו קודר ובצלילים נמוכים, וכלי הנשיפה מעץ "עונים" בצלילים גבוהים ונוגים.

Larghetto (♩ = 56)

עתה משמיע הפסנתרן קטע סולו ראשון הפותח בעדינות יתרה (molto con delicatezza) ברגיסטר נמוך, ומתפשט כלפי מעלה ברחבות.

לתפקיד הסולו אופי חופשי, והוא עתיר קישוטים מגוונים ומפותלים המשווים לו אופי אלתורני. הנושא החופשי והוירטואוזי ביד ימין נתמך ע"י ליווי מהוקצע ומאורגן ביד שמאל, הזורם בתנועת שמיניות קבועות. הליווי התזמורתי תומך בהרמוניה.

לאחר תיבות המבוא משמיע הפסנתר את הנושא הראשי של הפרק.

זהו נושא רך ושירתי, המורכב מפסוקים ברורים. לאחר קטע מעבר חפשי, משמיע הפסנתר גרסה וואריאטיבית של קטע הסולו כולו - המבוא ומנגינת הנושא הראשי. למלודיה נוספים קישוטים עדינים ווירטואוזיים ביד ימין, בטכניקה המזכירה את הדקורציות הקוליות המאפיינות את האופרה האיטלקית בתקופה. הליווי ביד שמאל, לעומת זאת, ממשיך להיות מהוקצע ומאורגן, זורם בתנועת שמיניות קבועות, וגם עתה, תומכת התזמורת בהרמוניה באמצעות אקורדים מושהים.

סיום מדומה הנשמע בהרמוניה מסמן מפנה באווירה. העדינות המוזיקלית מפנה מקום לקטע זועם, שעה שהפסנתר קוטע באוניסונו פורטיסימו, מהיר ותקיף את הפסוקים המתגברים של התזמורת.

ההמשך קודר שעה שהפסנתרן מבצע היגדים באופי רצי'טיבי באווירה של מסתורין וחזות רעה על רקע של טרמולו במיתרים.

Musical score for Pno, Vln 1, Vln 2, Vla, and Vlc. The piano part features a complex rhythmic pattern with a '14' marking. The string parts provide harmonic support.

בעוד המיתרים רוטטים בטרמולו, והבסים מוסיפים מוטיב בקצב מנוקד המזכיר מרש אבל, משתפך הפסנתרן באוניסונו וירטואוזי המתפשט על פני המקלדת כולה. מידי פעם מתערבים כלי הנשיפה באמירות קצרצרות.

הפסנתר מסיים את אמירותיו בנימה רווית תחינה, והתזמורת מביאה את החטיבה לסיומה בטוטי רועם.

מייד לאחר מכן נעזב הפסנתרן לנפשו לקטע סולו טהור, אפיזודה שהיא מעין קדנצה. מרגיסטר גבוה ובטמפו איטי גולשים צלילי הפסנתר במדרון בעדינות מדהימה.

Musical score for Pno, showing a solo section with a high register and slow tempo.

הנושא של הסולו הראשון חוזר. חלקו הפותח, דמוי האלתור מופיע הפעם בצורה מורחבת, עם עיטורים ממושכים ומפותלים ובתחושת מקצב חופשית עוד יותר.

המשכו, המביא את ההיגד המלודי, נשמע בפשטות יתרה, כאשר הריתמוס המנוקד המקורי משתנה למקצב שמיניות. מעל למנגינת הנושא בפסנתר, נכנס הבסון כשהוא משמיע את הנושא בחיקוי.

בהמשך, עוטף הבסון את הנושא בקו קונטרפונקטי חופשי.

הפסנתר מטפס לאיטו מעלה בתנועה סולמית בטרצות מקבילות, ויורד לאיטו אל נקודת מנוחה.

הפרק מסתיים בחזרה על המבוא התזמורתי.

"המילה האחרונה" למי? לא לתזמורת אלא לסולן!
 על רקע אקורד מושהה בטוניקה פה-מינור, משמיע הפסנתרן פסוק גווע (smorzando, diminuendo) בעלייה.

The musical score for piano (Pno) features a melodic line in the right hand with three triplet figures. The first triplet starts on a quarter note, followed by two eighth notes. The second and third triplets are similar but with different rhythmic values. The bass line consists of a sustained chord in the left hand, marked with a piano (p) dynamic and a fermata. The key signature has three flats, and the time signature is common time (C).

פרק שלישי : אלגרו ויווצ'ה (Allegro vivace)

הפרק האחרון של הקונצ'רטו הוא לוחט ומבריק. תפקיד הפסנתר ווירטואוזי ודורש יכולת ביצוע ברמה גבוהה ביותר.
 מבנה הפרק הוא דמוי-רונדו.

שני נושאים עיקריים לפרק ובשניהם יש מאופייה הנלהב של המזורקה.
 נושא ראשון:

The musical score for piano (Pno) is titled "Allegro Vivace (♩ = 69)". It is in 3/4 time and features a complex rhythmic and melodic structure. The right hand has a fast, flowing melodic line with many slurs and ties. The left hand provides a rhythmic accompaniment with chords and single notes. The key signature has three flats.

בנושא אקדם של רבע, עם הדגשות על הפעמה הראשונה. לנושא שני משפטים פותח וסוגר. בכל אחד מהם שני חלקים. חלקו הראשון של הנושא הוא מזורקה עממית פשוטה וחיננית, וחלקו השני ירידה כרומטית. שני אלמנטים אלה יופיעו במהלך הפיתוח של הפרק. הליווי ההרמוני ביד שמאל נע לסירוגין מטוניקה לדומיננטה.

נושא שני

לנושא שני חלקים מנוגדים: בחלק הראשון הנושא הוא קצבי, ובו שתי יחידות בלתי סימטריות:
 • מלודיה קשתית - התפרצות ארפז' כלפי מעלה, וירידה

• זנב מענה

האיפיונים הריתמיים בחלק זה של הנושא הם טריוולות ומקצב מנוקד. האקדמ של הנושא הראשון נעלם, ועובדה זו יוצרת תחושת כובד המחליפה את התנופה שהיתה לנושא הקודם. לתחושת הכובד מוסיף גם הטיפול במרקם: הנושא מופיע בהכפלה, באוניסון באוקטבה.

חלקו השני של הנושא, איטי, שירתי ודמוי קדנצה בחופש המקצבי שלו.

פרגמנטים אלה של הנושא יתבטאו בקטעים הפיתוחיים הממושכים של חטיבת הנושא השני.

סימני דרך

ללא כל הקדמה של התזמורת, נכנס הפסנתר בהשמעת הנושא הראשון : מזורקה ברוח עממית פשוטה וחיננית. (semplice ma graziosamente).

Allegro Vivace (♩ = 69)

טוטי קצר ועז בתזמורת המבוסס על תבניות קשתיות קצרות מוביל אל הופעה נוספת של הנושא הראשון בפסנתר בווריאציה קישוטית מלודית חדשה שלה גיוונים ריתמיים, ואקצנטים נמרצים ומפתיעים המופיעים ברגיסטר הגבוה של הפסנתר כנקודת עוגב עליונה.

קטע מעבר באוניסונו נמרץ בפסנתר מוביל לטוטי הנשמע כדיאלוג של משפטי פתיחה רועמים בתזמורת לעומת תשובות ענוגות בכלי הנשיפה מעץ.

Musical score for woodwinds and strings, measures 1-4. The score includes parts for Flute (Fl), Clarinet in B-flat (Cl in B), Bassoon (Bn), Violin 1 (Vln. 1), Violin 2 (Vln. 2), and Cello/Double Bass (C.b.). The key signature is three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and the time signature is 3/4. Dynamics include *f*, *ff*, *p*, *cresc.*, and *ff*.

בהמשך מושכות הקרנות את התזמורת אל אקורדים נמרצים בחיתוך ברור וחד המתכנסים לבסוף אל צליל אחד ההולך ונמוג.

Musical score for woodwinds and strings, measures 5-8. The score includes parts for Flute (Fl), Oboe (Ob), Clarinet in B-flat (Cl in B), Bassoon (Bn), Horn in F (Hn in F), Trumpet in B-flat (Tp in B), Violin 1 (Vln. 1), Violin 2 (Vln. 2), Viola (Vla.), and Violoncello/Double Bass (Vlc & C.b.). The key signature is three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and the time signature is 3/4. Dynamics include *f*, *ff*, *p*, *cresc.*, and *ff*.

בארפז' פורטיסימו, פורץ הפסנתר אל החלל האקוסטי, גולש בטריולות מהרגיסטר הגבוה לרגיסטר הנמוך, ומגיב בעצמו בסדרת אקורדים דמויי טוטי המסתיימים במעיין שאלה

The image shows a musical score for Piano (Pno) in 3/4 time. The score is written in a key signature of three flats (B-flat, E-flat, A-flat). It consists of two systems of staves. The first system has a treble and bass clef. The treble clef part features a melodic line with triplets of eighth notes and a trill (tr) on a dotted quarter note. The bass clef part has a similar triplet pattern. The second system continues the piece, with a piano (p) dynamic marking. The bass clef part has a long note with a trill (tr) and a fermata.

אפיוודה זו חוזרת על עצמה בסקונדה נמוך יותר, משתהה על צליל חוזר ודורכת ציפיה אל מונולוג ארוך: תצוגה ארוכה ווירטואוזית שוטפת, מבריקה וקלילה (leggieramente). בתצוגה זו מופיעים בברור שני האלמנטים הבונים את הנושא הראשון: אלמנט המזורקה מיוצג בצלילים הנמוכים של הפסנתר, ומעליו מופיעה הגלישה הזורמת והשוטפת ברצף של טריולות. התזמורת תומכת בהרמוניה. סולם יורד במהירות מוביל אל טוטי רך בתזמורת מביא דיאלוג בין כלי הנשיפה מעץ לבין כלי הקשת, ומאזכר את חלקו הראשון של הנושא הראשון.

סולו חליל מוביל אל צלילים נוקשים חרישית בכלי הקשת בנגינת "קול לניו" (col legno) בכלי המיתר, כלומר הנגנים משתמשים עתה בחלק העץ של קשת הכינור.

The image shows a musical score for Violin 1 (Vln. 1) and Violin 2 (Vln. 2) in 3/4 time. Both parts are marked "col legno". The Vln. 1 part is in the treble clef and features a melodic line with eighth notes. The Vln. 2 part is in the bass clef and features a rhythmic pattern of eighth notes.

על רקע ליווי זה, היוצר אווירת מיסתורין נשמע בפסנתר הנושא השני של הפרק:

Piano score for the second movement. The score is written for piano (Pno) in 3/4 time with a key signature of three flats. It consists of three systems of music. The first system features a melody with triplets in both hands. The second system includes the marking *poco rit.* followed by *a tempo*. The third system includes the marking *rubato* and ends with a forte (*f*) dynamic. The piece concludes with a final chord.

זהו נושא כהה יותר, ומופיע באוניסון ברגיסטר נמוך של הפסנתר.

חטיבת הנושא השני ממשיכה בשרשרת של חוליות דמויות מזורקה שהמוטיבים הריתמיים המאפיינים את הנושא השני שזורים בהם כחוט השני:

Piano score showing rhythmic motifs and chordal structures. The score is written for piano (Pno) in 3/4 time with a key signature of three flats. It consists of two systems of music. The first system shows a series of chords and rhythmic patterns. The second system features a melody with triplets in both hands, continuing the rhythmic motifs from the first system.

Pno

p

Ped. * Ped. * Ped. * Ped. *

לאחר מכן מפליג הפסנתר אל פסג' מבריק המשופע בסקוונצות ומאופיין בזרימה וירטואוזית מתוקה
 (dolcissimo)
 סולם יורד במהירות, שאחריו קדנצה רציטיביית קצרצרה, מובילים אל הסתערות מחודשת של פסג'
 וירטואוזי בפסנתר בו משתלבים גם קווים מלודיים שירתיים של הקלרינט ולאחריו הבסון.

הפסנתר ממשיך בקלילות רבה (legieriss.), מעל ליווי חסכני בתזמורת שהופך לפעמים לפריטת
 פיציקטו (pizz.).
 אל תוך הזרימה, משתלב בצליליו הנמוכים של הפסנתר אחד מרעיונות המזורקה המוכרים

Pno

ולאחריו, מתחת לטריל ממושך ומעורר ציפיה, מאוזכר עוד רעיון אחד

Pno

tr

הזרימה חוזרת כשמתחזתיה מתנגן ומתפתח חלקו הראשון של הנושא השני

הזרימה הוירטואוזית מתחדשת, עד שהיא מופסקת על ידי טוטי תרועתי קצר המביא בעקבותיו חזרה נוספת ועקשנית על המוטיבים הראשוניים של הנושא השני.

לאחריה דו-שיח מעודן וענוג בין שני קלרינטים לפסנתר.

מעבר סולו כרומטי בפסנתר שהוא עוצר נשימה ממש, צונח כמו כוכב שביט בסקוונצות מהרגיסטר הגבוה
 לנמוך:

סולו זה מוביל אל כניסה של הנושא הראשון המוצג בפשטותו בתפקיד הפסנתר.
 טוטי תזמורתי תקיף ורועם מפריד בין הופעתו זו של הנושא לבין תצוגתו הבאה בווריאציות נוספות
 שחלקן כבר מוכרות מן התצוגה.

אל תוך האמירות של הנושא הראשון משתרבב רעיון "מזורקי" מחטיבת הנושא השני.

ושוב מעבר אוניסונו בפסנתר, מוביל אל טוטי תזמורתי חדש, בולט ובעל נוכחות, המציג פעם נוספת
 דיאלוג של שאלות רועמות בתזמורת מול תשובות שקטות בכלי הנשיפה מעץ.
 הדיאלוג מסתיים בקדנצה מז'ורית רבת עוצמה ונחרצת. הקדנצה בפה מז'ור, המובלטת בטוטי התזמורתי
 בפורטיסימו, נקטעת ע"י סיגנל של קרנות (cor. De Signal) השאוב מתוך הנושא השני, וחוזר כהד

הקודה המז'ורית המסיימת את הקונצ'רטו מזכירה אטיוד פסנתרני רב רושם ומבריק (brillante).
 התזמורת נסוגה לרקע עם אקורדים התומכים בהרמוניה בפריטת פיציקטו או צלילים מושהים בקשת

(arco). אפיוודה נוספת של סקוונצות בארפזים וטריולות מובילה לרצף אקורדים מפורקים כמו

בנבל

לאחריהם שוב פסג' וירטואוזי קצר ומסחרר בתפקיד הפסנתר.

התזמורת משמיעה פסוק קורלי קצרצר, כאילו לאפשר לפסנתרן לשאוף מעט אוויר.

Musical score for Piano (Pno) in 3/4 time. The score consists of two staves. The upper staff features a series of arpeggiated chords, while the lower staff has a more melodic line with some rests. The key signature has one flat (B-flat).

לאחר דמימה דרמטית, הפסנתרן פותח בהיסוס ובשקט בוריאציה חדשה על הנושא הראשון, ולפתע

בשעטה בפורטיסימו עם קטע אוניסונו מבריק בעלייה מגיע תפקידו לסיום. האין די בכך? האם

נחוצות עוד ארבע תיבות טוטי אחרונות? שופן אינו מוותר על הסיום המקובל.

Musical score for a full orchestra. The score includes parts for Flute (Fl), Oboe (Ob), Clarinet (Cl), Bassoon (Bn), Horn (Hn), Trumpet (Trb), Piano (Pno), Violin 1 (Vln 1), Violin 2 (Vln 2), and Viola/Violoncello/Contrabass (Va, Vc, C.B.). The score is in 3/4 time and features a dramatic crescendo leading to a fortissimo (ff) section. The piano part has a complex texture with many notes. The strings play a rhythmic pattern. The woodwinds and brass play sustained chords and melodic lines.